

„MINDEN EGÉSZ ELTÖRÖTT”

■ Sem az irodalmi kánonban, sem a köztudatban nincs benne érdeme szerint az a regény, amelyet Kőbányai János, a *Múlt és Jövő* című zsidó kulturális folyóirat főszerkesztője *Az eltűnt „egész” nyomában* című tanulmányában elemez. Kiindulópontként a magyar irodalom egy általa fájónak érzékelt hiányosságára hívja fel a figyelmet. Jelesül arra, hogy kultúránkban nem képződtek meg azok a nagyregények, nagy narratív egészek, amelyek Magyarország modern kori tragikus sorsát segíthettek volna feldolgozni a magyarság kollektív tudatának. Nem kaptunk „kegyelmi időt” ahhoz, hogy kihordjuk, megszüljük, megvitassuk ezeket a regényeket – írja Kőbányai János –, amelyek pedig gyógyítóan hatottak volna a Magyarországot ért traumák után.

Ebben az összefüggésben hívja fel a figyelmet Lesznai Anna *Kezdetben volt a kert* című regényére, amely csaknem egyedülállónak tekinthető abból a szempontból, hogy „képes megragadni egy korszak (forduló) lényegét és atmoszféráját”. A múlt század húszas-harmincas éveiben megkezdett, ötgenerációs családregegy végül 1966-ban, a szerző halálának évében látott napvilágot. A szerző arra keresi a választ a regényben, hogy milyen *belső* erők – szemben a végül mindent elsöprő, „külső” világeseményekkel, háborúvesztéssel és Trianonnal – hatottak Magyarországon annyira erőteljesen a pusztulás irányába. Kőbányai János megállapítása szerint Lesznai Anna a 19. századi fejlődésregény (*Bildungsroman*) eszközeihez nyúl vissza a magyar társadalomfejlődésnek a reformkortól az első világháború végéig vonuló, nagy ívű ábrázolásához.

Az író és az írás körülményei olyanok voltak, amelyek lehetővé teszik – vagy inkább múlt időben: egykor lehetővé tették – a nagyregényírást és -olvasást. Hiszen ez kimondottan olyan műfaj – állapítja meg a tanulmány szerzője –, amelyhez nyugodt idő, ráérés, végső soron viszonylagos jólét szükséges. És természetesen: kifinomult tehetség, mely a személyes látásmódon átszűrt alkotással, igazi nagyregénnyé képes formálni a valóság anyagát. Még inkább figyelemreméltó azonban, hogy Lesznai

Annát saját sorsának hányattatásai, egzisztenciális megrendülése és emigrációja sem zökkentette ki a regényírás lassú idejéből, nem feledtette vele „a reformkorból kibomló szín-, hangulatvilág vidékét és atmoszféráját s az akkor uralkodó problémák társadalmi diskurzusát”, melyben – szintén az elemző szavaival élve – „az »eltörés« mozzanatát a maga *sui generis* eredőinél ragadja meg”.

A magyar földbirtokos arisztokrácia világára Lesznai Anna (Berkovics Lizó) zsidó arisztokrata várúrnőként egyedülálló, mert egyszerre külső és belső rálátással rendelkezett. Két világba való begyökerezettsége következtében kialakult személyes helyzetének köszönhetően egyszerre kívülről és belülről is szemlélni tudta az elemzett valóságot: „arisztokratikus és zsidó gyökerei mindkét világra egyenlően nyitottá tették”. Hasonlóan érzékenyen reagálni tud regényében a korszak nagy vitáira, amelyek egykor a közbeszéd közép-pontjában álltak („föld-kérdés, a feudalizmus lebontásának mikéntje, a forradalmi cselekvés erkölcsi dilemmái”), valamint arra az egyedülálló történelmi pillanatra, amikor „a sokféle háttérű magyar értelmiség – ezt a színvonalát soha többé nem érthette el! – még egyenlő félként s egymást nem megsemmisítő, hanem egymást gazdagító párbeszédben állt egymással”.

Kőbányai János hiánypótló elemzésének külön érdeme, hogy a Lesznai Anna-féle monumentális korrajzot úgy emeli ki a feledésből, és helyezi méltó keretébe, hogy élesen reflektál arra a kortárs helyzetre is, amely a vállalkozását eleve megkérdőjelezi, úgy mond „korszerűtlenként” tünteti fel. „Egy 1300 oldalas könyvet megjelentetni s olvasására buzdítani... ma, a Gutenberg-galaxis felgyorsult hanyatlásakor?” – teszi fel a kérdést a tanulmány szerző az írása végéhez közelítve. És csakugyan. Úgy tűnik, nem vagyunk már felkészülve arra – és ez nem elsősorban a mai könyvespolcaink teherbírásiának, hanem a saját „kizökkent időnk” egyenes következménye –, hogy szánót vessünk a korrál, amelyben „minden Egész eltörött”... (*Múlt és Jövő* 2015. 1. sz.)

R. L.